Partizanski umor zakoncev Hribar nad Mačami (1.)

IVO ŽAJDELA

Sem velik nasprotnik teorij zarot oziroma domišljijskih spisov. Tokrat bom naredil malo izjemo in segel na to zame nehvaležno področje razmišljanja oziroma pisanja. Skrivnostni vosovski umor zakoncev Hribar z gradu Strmol januarja 1944 nad Mačami to zahteva.

Grad Strmol, na katerem je živel Rado Hribar z ženo Ksenijo, je star in lep.

Marca 2015 so nad cerkvijo sv. Miklavža nad Mačami pri Preddvoru arheologi izkopali posmrtne ostanke Rada Hribarja, lastnika gradu Strmol pri Cerkljah, in njegove žene Ksenije, ki ju je tam 6. januarja 1944 umorila komunistična paramilica VOS. Zelo dolgo je rajalo, kar 25 let po demokratizaciji Slovenije, da je prišlo do izkopa.

O umoru in kraju, kjer so ju zakopali, je bilo več govoric. Seveda so nekateri za kraj vedeli, le koga iz vrst zgodovinarjev ali publicistov dolgih 25 let po demokratizaciji Slovenije ni bilo, ki bi primer raziskal in ga objavil za javnost. To le kaže, kje tičijo zgodovinarji in v kakšnih razmerah živimo publicisti. Šele ob izkopu smo (širša javnost) izvedeli za resnični kraj zločina.

Prvega septembra 2016 so v Gorenjskem muzeju v Kranju pripravili razstavo o zakoncih Hribar in predvsem o njunem izkopu nad Mačami. Na videz sicer skromna razstava je v resnici ponujala bogastvo podatkov. Bila je ena redkih takih razstav, na kateri so prikazali raziskavo zločinov revolucije.

Grad Strmol

Na razstavi smo bili seznanjeni z opisom dejavnosti in življenja umorjenega Rada Hribarja. Grad, na katerem je živel, je star in lep. Ime Strmol se prvič omenja že leta 1287, prva neposredna omemba dvora pa je iz leta 1479, ko ga je Friderik III. podelil v fevd Juriju Reinu.

Leta 1936 je grad kupil Rado Hribar in ga s pomočjo arhitekta Mihe Osolina preoblikoval v, kot smo lahko prebrali na razstavi, *»razkošno rezidenco dveh svetovljanov z izbranim okusom in s posluhom za lepo umetnost ter starine«*. Inventar je Hribar zbral doma in v tujini na dražbah ali v starinarnicah. Precej kosov je odkupil od velesovskega župnika, ki je prodajal posamezne kose pohištva iz samostana, nekaj opreme pa mu je narisal Osolin, na primer za lovsko sobo. Posebej so naročili del opreme za prefinjeno gospo Ksenijo, med drugim salonski klavir.

Podjetnika in lastnika gradu Strmol Rada Hribarja so komunisti umorili, da so ga izropali bogatega premoženja.

Ksenija Hribar pred gradom Strmol

Po umoru zakoncev Hribar januarja 1944 so grad zasedli nemški orožniki. Po vojni in zmagi komunistične revolucije so v razkošje gradu planili komunistični veljaki. Jugoslovanski komunistični vrh ga je uporabljal za protokolarne namene.

Po demokratizaciji Slovenije so grad vrnili dedičem zakoncev Hribar, vendar so se ti odločili za odškodnino, grad pa je ostal v lasti države.

Družina Hribar

Kdo so bili Hribarji? Industrialec, bančnik in politik Dragotin Hribar (1862–1935) je leta 1890 v Celju ustanovil Društveno tiskarno D. Hribar in izdajal *Domovino*, takrat edini slovenski časopis na Štajerskem. Leta 1895 se je poročil z Evgenijo Šumi. Po preselitvi v Ljubljano leta 1899 sta zakonca začela izdelovati pletenine. Dragotin je tudi v Ljubljani vodil tiskarno in knjigarno, tiskal je umetniško revijo *Slovan*. Po prvi svetovni vojni je tiskarno opustil in se vse bolj posvečal bančnim poslom in politiki. Postal je predsednik Kranjske hranilnice, z Ivanom Hribarjem sta ustanovila še Slovensko banko, leta 1924 pa je ustanovil Ljubljansko borzo in bil več let njen predsednik. Evgenija je prevzela upravljanje tovarne na Vodmatu, po materini smrti leta 1917 pa še tovarno Šumi. Hribarjema se je rodilo trinajst otrok. Njihove življenjske poti so bile zelo zanimive, ustvarjalne in tudi tragične. Najbolj podjeten je bil sin Rado.

Dragotin Hribar je plačal polovico stroškov za gradnjo Moderne galerije, Rado Hribar pa je prispeval tudi tak delež za gradnjo Rožmanove 90-metrske skakalnice v Planici.

Izkop nad Mačami

Kaj je zapisal arheolog po izkopu posmrtnih ostankov zakoncev Hribar na strmem območju v gozdu, le kakih sto metrov severozahodno nad cerkvijo sv. Miklavža nad Mačami?

Izkopali so ju 17. marca 2015. Globina grobne jame na severni strani je bila na severni strani 70 cm in na južni le 20 cm. Antropološka analiza je pokazala, da gre za dve osebi: moško (večina kosti) in žensko (le lobanja in stopalnice). Ugotovili so, da je bila moška oseba v izkopano jamo položena prva, kot tudi to, da je bila razbita lobanja pod preostalim trupom. Ženska je bila položena na moškega. Zapisal je: »Glede na to, da manjka celoten postkranialni skelet, je seveda možnosti za tako stanje več.«

V resnici je najdba vse presenetila, posebno zaradi umanjkanja večine kosti ženske, torej Ksenije. To je potrjevalo kakšno dotedanjo pripoved ali domnevo, kakšno domnevo pa tudi zbudilo . Vendar o tem več naprej.

Kje so kosti?

Po izkopu so arheologi ugotovili le poseg leta 2009, ko so sondirali kraj zločina, vse druge kosti so bile povsem prepletene s podrušjem in koreninicami ter tako »v bistvu in situ vse od leta 1944«. Sledov kopanja živali niso odkrili niti ne vidnih sledov zverskih ugrizov (lisičjih) na posameznih kosteh.

Po izročilu ljudskega glasu o mučenju in celo razčetverjenju je po njihovem najverjetnejša varianta dogodka po umoru naslednja: »glede na to, da naj bi trupli zakopal domačin dan po umoru in da je bila januarja zemlja verjetno pomrznjena, je zmrznjeni trupli le površno zakopal (ljudski glas sporoča tudi, da je noge Ksenije Hribar zaradi majhnih dimenzij jame polomil), morda kakšne okončine tudi vrgel po strmem pobočju.«

Vse to so logično izpeljane domneve. Vendar to in še kaj drugega omogoča še kakšno domnevo. Zagotovo vemo le, da je bila zemlja takrat trda kot led, trupli pa naslednji dan, ko naj bi ju domačin zakopal, prav tako zmrznjeni in povsem trdi. ■

(nadaljevanje prihodnjič)

Septembra 2016 so v Kranju postavili zelo zanimivo razstavo o ubitih zakoncih Hribar. Soavtor razstave je zgodovinarja dr. Jožeta Dežmana, ki je ob odprtju nagovoril obiskovalce, ki so si z zanimanjem ogledovali veličino družine Hribar, dokler je niso z revolucijo uničili komunisti.

